

KAYSERİ İLİNİN GENEL EKONOMİK YAPISI: İç Anadolu Bölgesi ve Türkiye Geneli İle Bir Karşılaştırma

Doç. Dr. Ekrem DÖNEK*

1. GİRİŞ

Kayseri, 16.917 kilometre karelik yüzölçümü ve bir milyonu aşan nüfusu ile ülkenin en büyük illerinden biri olup, il merkezi "büyükşehir" statüsündedir. İle 16 ilçe (ikisi merkez ilçe), 10 bucak, 62 belde ve 442 köy bağlı bulunmaktadır. Yaklaşık 6000 yıllık bir tarihi geçmişe sahip, büyük bir kültür ve medeniyet merkezi olan Kayseri; coğrafi konumu, doğal yapısı ve kaynaklarıyla da son derece zengin bir yapı arz etmektedir.

Kayseri, sosyal göstergeler bakımından da bugün ülkenin en önde gelen illerinden biridir. Nüfusun büyük çoğunluğu (%65) şehirlerde yaşamakta, altyapı hizmetleri büyük ölçüde tamamlanmış durumda, eğitim düzeyi bakımından ülke ortalamasının hayli üzerindedir ve hızla gelişen bir üniversiteye sahiptir. Ekonomik bakımdan ise, Türkiye'nin ikinci derecede gelişmiş illerinden biri olup, ülkenin en önemli sanayi ve ticaret merkezlerindedir.

Ancak, bütün bunlara rağmen, ilin bugünkü gelişmişlik düzeyinin pek de tatmin edici olduğu söylenemez. Çünkü, 1995 yılında ilin gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH)'dan aldığı pay %1.19'dur ve bununla ülke genelinde 19'uncu sırada yer almıştır. Kişi başına düşen gelir açısından ise 38'inci sıradadır. İlde gelir dağılımının durumu ise, ülke genelinden daha bozuktur. Yani, alt ve üst gelir grupları arasındaki gelir dağılımı uçurumu Türkiye ortalamasından daha da bozuktur. Bu sıkıntıların önemli bir nedeni, ilin uzun yıllar devlet tarafından çok fazla ihmal edilmesi ve yıllardır ilin kendi haline bırakılmış olmasıdır. Yıllardır "Kayseri nasıl olsa gelişmiş bir ildir" ve "Kayserili işini bilir" düşüncesiyle kamu yatırımlarından aldığı pay hep düşük tutulmuş, bunun yanında ülkedeki malum makro ekonomik dengelerin bir türlü sağlanamamasından dolayı özel sektörün de yeterince gelişmemesi nedeniyle il uzun yıllar bir türlü istenilen atılımı gerçekleştirememiştir. Ancak, son yıllarda ilde özel sektörün gösterdiği büyük bir atılım ve gelişme görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Kayseri ilinin genel ekonomik durumunu ortaya koymaktır. Bunu yapabilmek için, önce ilin ülke ekonomisi içindeki payına bakmamız gerekecektir. Bunu anlayabilmek için de, önce diğer illerle karşılaştırmalı olarak ilin ve ilçelerinin milli gelirden aldıkları paylar tartışıldıktan sonra, ilin bölgesel gelişmişlik durumu ele alınacaktır. Daha sonra ilin kamu yatırım harcamalarından aldığı pay, çalışan nüfusun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı, iktisadi sektörlerin ilin GSYİH'sı içindeki payları ve son olarak da ilde gelir dağılımının ne durumda olduğu İç Anadolu Bölgesi ve Türkiye ortalamaları ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

* Erciyes Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

2. KAYSERİ VE İLÇELERİNİN MİLLİ GELİR İÇİNDEKİ PAYLARI VE EKONOMİK GELİŞİM DÜZEYLERİ

Genel olarak bir ilin gelişmişlik düzeyine bakmak için önce o ilin GSYİH'sına ve ülke GSYİH'sı içindeki payına bakmak gerekir.

Tablo 1: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (cari fiyatlarla milyon TL)

Yıllar	Kayseri	Ülke GSYİH'sı İçindeki Payı(%)	İç Anadolu Bölgesi	Ülke GSYİH'sı İçindeki Payı (%)	Türkiye
1987	914.972	1,22	12.635.749	16,91	74.721.929
1988	1.583.900	1,23	21.258.911	16,45	129.256.512
1989	2.627.393	1,16	36.271.156	15,96	227.324.012
1990	4.620.474	1,18	65.207.476	16,59	393.060.176
1991	7.767.009	1,23	106.138.108	16,84	630.116.965
1992	13.232.274	1,21	183.822.241	16,81	1.093.368.048
1993	23.628.129	1,19	339.059.938	17,11	1.981.867.097
1994	45.340.703	1,17	646.160.125	16,70	3.868.429.190
1995	92.594.485	1,19	1.293.814.820	16,67	7.762.456.076

Kaynak: DPT, İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler, 1997.

Tablo 1'de Kayseri'nin 1987-1995 yılları arasında cari fiyatlarla GSYİH'sındaki gelişmeler İç Anadolu Bölgesi (İAB) ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Buna göre, bu yıllar arasında ilin GSYİH'sındaki artış, İAB ve ülke GSYİH'sındaki artışla büyük bir paralellik göstermiş ve ülke GSYİH'sı içindeki payı yıllar itibariyle fazla değişmemiştir (%1,2 dolayında). İlin genel ekonomik durumunu değerlendirmek için, daha sonra ilin diğer illerle karşılaştırılarak ilin gelişmişlik seviyesinin ne durumda olduğuna bakmak gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi mümkün kılacak en yeni veriler Tablo 2'de verilmiştir. Burada, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) payları bakımından bazı illerin sıralaması ve Kayseri'nin yerini gösteren istatistikler yer almaktadır.

Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi, Kayseri ilinin ülke GSMH'sı içindeki payı %1,19'dur. Bu pay ile Türkiye genelinde 19'uncu sırada yer almaktadır. Bu durum Kayseri için son derece kötü bir sonuçtur. Bu sonuç, illerin nispi olarak zenginliklerini ifade etmesi açısından önemlidir.

Tablo 2: GSMH'daki Payları Bakımından Bazı İllerin Sıralaması ve Kayseri'nin Yeri (1995)

İller	Sıralamadaki Yeri	GSMH İçindeki Payı (%)	Kişi Başına Düşen Gelir (\$)
İstanbul	1	21,13	4.037
Ankara	2	8,38	3.996
İzmir	3	7,44	4.093
Kocaeli	4	4,96	7.349
Bursa	5	4,21	3.660
Adana	6	3,59	2.844
İçel	7	2,83	3.167
Antalya	8	2,53	3.079
Konya	9	2,28	1.995
Manisa	10	2,13	2.878
Gaziantep	11	1,62	2.085
Hatay	12	1,62	2.268
Aydın	13	1,61	2.810
Muğla	14	1,51	3.707
Samsun	15	1,43	2.026
Denizli	16	1,31	2.434
Diyarbakır	17	1,26	1.696
Zonguldak	18	1,22	2.349
Kayseri	19	1,19	1.986

Kaynak: TOBB, Ekonomik Forum, Sayı: 3, 15 Mart 1997; DİE, Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Eylül-Kasım 1996.

Kayseri'nin bu sıralamada kendisinden oldukça küçük bazı illerden bile gerilerde yer alması, ilde ekonomik faaliyetlerin nüfusuna göre nispi olarak yavaş geliştiği anlamına gelmektedir. Bize göre, bu sıralamada Kayseri'nin yeri en az 10'uncu sırada olmalı idi. Kayseri'nin bu sırada yer almasını mümkün kılacak hem fiziki ve beşeri sermayesi, hem de doğal, tarihi ve kültürel çevresi mevcuttur. Ayrıca, Kayseri 1.986 dolarlık kişi başına düşen geliri ile de Diyarbakır hariç, Tablo 2'deki diğer tüm illerden geride yer almaktadır.

Aslında, DİE'nin 1995 yılı verilerine göre Kayseri'nin 1.986 dolarlık kişi başına düşen geliri, Türkiye ortalaması olan 2.685 dolardan oldukça düşüktür ve bu bakımdan bir sıralamaya tabi tutulduğunda da 38'inci sırada yer almaktadır (DİE, Türkiye Ekonomisi, İstatistik ve Yorumlar, Eylül-Ekim 1996).

Diğer taraftan, Kayseri'nin ilçelerinin ülke ve il GSMH'sı içindeki payları Tablo 3'de gösterilmiştir. Bu tabloda da görüldüğü gibi, il GSMH'sı içerisinde en fazla paya sahip ilçe %42,24'lük payı ile Melikgazi ilçesi, ikinci en fazla paya sahip ilçe %27,23'lük payı ile Kocasinan ilçesidir. İki merkez ilçenin toplamı %69,47'dir. Kalan %30,53'lük pay ise diğer 14 ilçeye aittir. Yani, çevre ilçelerin tamamının il GSMH'sı içindeki payı, sadece merkez Melikgazi ilçesinin dörtte üçü (3/4)

* Kişi başına düşen gelirden Kayseri'den daha yüksek olan iller harf sırasına göre şunlardır: Adana, Ankara, Antalya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çorum, Denizli, Edirne, Elazığ, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Rize, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Trabzon, Uşak, Zonguldak, Karaman, Kırıkkale.

kadardır. Bu tablo ilin merkez ilçeleriyle çevre ilçeleri arasındaki korkunç gelişmişlik farkını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir.

Çevre ilçeler içerisinde ise en büyük pay merkeze en yakın olan Talas ilçesine aittir (%7,89). Talas'tan sonra gelişmişlik sıralamasında sırasıyla Develi (%5,19), Yahyalı (%4,94) ve İncesu (%3,95) ilçeleri yer almaktadır. Bu ilçeler içerisinde özellikle Talas, Develi ve Yahyalı ilçeleri son yıllarda kayda değer bir ekonomik büyüme sağlamışlardır. İncesu ilçesinin bu derece ileri gözükmesinin nedeni ilçenin büyük ölçüde Taksan ve Çinkur gibi büyük sanayii kuruluşlarına yakın olmasıdır. Sarız, Felahiye, Özvatan ve Akkışla ilçeleri ise, en az ekonomik güce sahip ilçeler olarak gözükmektedir.

Tablo 3: İlçelerin Ülke ve İl GSMH'sı İçindeki Payları

Sıra No	İlçenin Adı	İlçenin İl GSMH'sı İçindeki Payı (%)	İlçenin Ülke GSMH'sı İçindeki Payı (%)
1	Melikgazi	42.24	0.50
2	Kocasinan	27.23	0.33
	Merkez	69.47	0.83
3	Talas	7.89	0.02
4	Develi	5.19	0.06
5	Yahyalı	4.94	0.06
6	İncesu	3.95	0.05
7	Bünyan	2.44	0.03
8	Pınarbaşı	2.39	0.03
9	Tomarza	2.29	0.03
10	Sarıoğlan	1.96	0.02
11	Hacılar	1.54	0.02
12	Yeşilhisar	1.28	0.02
13	Sarız	0.95	0.01
14	Felahiye	0.74	0.01
15	Özvatan	0.48	0.01
16	Akkışla	0.38	*
	Kayseri	100	1.19

* 0.01'in altında.

Kaynak: TOBB, Ekonomik Forum, 15 Mart 1997, Sayı: 3.

Diğer taraftan, 1996 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 58 kritere göre yapmış olduğu "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"ni yayınlamıştır. Bu araştırmaya göre Kayseri, il olarak sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 76 il içerisinde 15'inci sırada yer almıştır. DPT, bu sıralamayı esas alarak illeri beş gelişmişlik derecesine göre sınıflandırmıştır. Buna göre, birinci derece gelişmiş iller grubunda 5 il, ikinci derece gelişmiş iller grubunda 11 il, üçüncü derece gelişmiş iller grubunda 26 il, dördüncü derece gelişmiş iller grubunda 17 il ve beşinci derece gelişmiş iller grubunda ise yine 17 il yer almaktadır. Kayseri ili, bu sınıflamaya göre ikinci derece gelişmiş iller arasında bulunmaktadır.

Tablo 4: Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları

1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
İstanbul	Eskişehir	Bilecik	Kastamonu	Tunceli
Ankara	Antalya	Edirne	Çorum	Adıyaman
İzmir	Tekirdağ	Zonguldak	Giresun	Kars
Kocaeli	Adana	Çanakkale	Artvin	Gümüşhane
Bursa	İçel	Isparta	Erzincan	Bayburt
	Muğla	Manisa	Sivas	Batman
	Aydın	Uşak	Aksaray	Mardin
	Balıkesir	Konya	Kahramanmaraş	Van
	Kırklareli	Gaziantep	Bartın	Siirt
	Kayseri	Hatay	Tokat	İğdir
	Denizli	Sakarya	Çankırı	Hakkari
		Bolu	Sinop	Bitlis
		Burdur	Ordu	Ardahan
		Kırıkkale	Erzurum	Bingöl
		Kütahya	Diyarbakır	Ağrı
		Nevşehir	Yozgat	Şırnak
		Elazığ	Şanlıurfa	Muş
		Trabzon		
		Samsun		
		Kırşehir		
		Rize		
		Malatya		
		Amasya		
		Karaman		
		Afyon		
		Niğde		

Kaynak: DPT, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 1996.

Not: Araştırmanın genel kapsamında bulunmayan Yalova, Karabük ve Kilis illeri için yapılan değerlendirmeler sonucunda, Yalova'nın birinci grupta, Karabük'ün üçüncü grupta, Kilis'in dördüncü grupta yer aldıkları belirlenmiştir. Böylece 79 ili kapsayan değerlendirmeye göre, birinci gruptaki il sayısı 6'ya, üçüncü gruptaki il sayısı 27'ye ve dördüncü gruptaki il sayısı ise 18'e çıkmaktadır. Daha sonra il olan Osmaniye çalışmaya dahil edilmemiştir.

Buna göre Kayseri, tıpkı diğer ikinci derece gelişmiş iller gibi genel olarak Türkiye ortalamasının üzerinde bir sosyo-ekonomik yapıya sahiptir. Kayseri net göç alan bir ildir. 73 il üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, (TOBB, Ekonomik Forum, Haziran 1997, Sayı: 6, s.18) Kayseri göç verme sırasında 44'üncü sırada yer almaktadır. İlin nüfusuna göre göç oranı ise %22,11'dir. İkinci derece gelişmiş iller arasında toplam istihdam içinde sanayi sektörünün payının en yüksek olduğu il, %18,62 oranı ile Kayseri'dir. Yine, DPT'nin çalışmasına göre Kayseri, İç Anadolu Bölgesi'nde Ankara ve Eskişehir'den sonra en yüksek gelişmişlik endeksine sahip ildir (0,53059).

Bu araştırmaya göre, Türkiye'nin toplam 858 ilçesi içerisinde Kayseri Büyükşehir merkezi 10'uncu sırada yer almaktadır (Tablo 5). Bu durumyla şehir merkezi, Türkiye genelindeki sıralamada birinci grup gelişmişlik düzeyindeki ilçeler arasında yer almıştır.

Tablo 5: İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması (1995)

İlçe	858 İlçe İçinde Gelişmişlik Sırası	İl İçinde Gelişmişlik Sırası	Gelişmişlik Grubu
Büyükşehir	10	1	1
Hacılar	91	2	2
Talas	122	3	3
Develi	252	4	3
Felahiye	257	5	3
İncesi	283	6	3
Bünyan	313	7	3
Yahyalı	378	8	4
Sarıoğlan	391	9	4
Yeşilhisar	430	10	4
Pınarbaşı	480	11	4
Özvatan	492	12	4
Akkışla	533	13	4
Sarız	556	14	4
Tomarza	585	15	4

Kaynak: DPT, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 1996.

Ancak, diğer ilçelerin durumu pek de iyi görünmemektedir. Zira, büyükşehir merkezi dışında birinci gelişmişlik grubunda ile bağlı başka hiç bir ilçe yer almazken, ikinci gelişmişlik grubunda sadece Hacılar ilçesi yer almıştır. Kalan ilçelerden 5 tanesi üçüncü gelişmişlik grubunda, 8 tanesi ise dördüncü gelişmişlik grubunda yer almıştır. İl ortalamasının ise, bu çalışmaya göre 345 ile 4'üncü gelişmişlik grubuna düştüğü görülmektedir.

3. KAMU YATIRIM HARCAMALARI VE ÖZEL SEKTÖR TEŞVİKLERİ

Yukarıdaki olumsuz tablonun ortaya çıkmasında hem özel sektörün hem de kamu sektörünün eksiklikleri vardır. Özel sektörün sorunları, çalışmanın devam eden kısımlarında ayrıca ele alınacağından, bu aşamada sadece kamunun eksikliklerine yer verilecektir. Böyle dar kapsamlı bir çalışmada, kamunun Kayseri iline son dönemlerde hangi sektörlere ne kadar yatırım yaptığına ve özel sektöre ne kadar teşvik verildiğine bakmakla yetinilecektir. Kayseri'ye yapılan kamu yatırım harcamalarına bakıldığında, bu harcamaların her geçen yıl giderek azaldığı görülmektedir. Örneğin, 1983 yılında Kayseri'ye yapılan yatırımların Türkiye toplam yatırımları içindeki payı %1,3 iken, 1993 yılında %0,6 dolayına gerilemiştir. 1983-1993 yılları arasında Kayseri'ye yapılan kişi başına kamu yatırım harcaması 9,8 milyon TL olmuştur ve bu rakam, aynı dönemdeki hem İAB ortalaması olan 22,9 milyon TL'den ve hem de Türkiye ortalaması olan 21,4 milyon TL'den oldukça gerilerdedir. Hatta benzer gelişmişlik düzeyine sahip birçok il ile karşılaştırıldığında, bu rakamın yine çok düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 6: 1983-1993 Yılları Arasında Kayseri'ye Yapılan Kamu Yatırım Harcamaları (1994 yılı fiyatlarıyla milyar TL)

1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	Toplam
1405	1411	1483	1074	796	528	508	596	439	563	406	9.208

Kaynak: DPT, İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler, 1995.

Örneğin, aynı dönemde Kayseri'ye göre Sivas'a 5 kat, Kırşehir'e yaklaşık 8 kat daha fazla kamu yatırım harcaması yapılmıştır.

Bundan başka kamu yatırım harcamalarına bakıldığında, 1990'dan 1995'e 6 yıl içinde Kayseri'ye yapılan kamu yatırım harcamalarında 6,22 katlık bir artış yaşanırken, İAB toplamında 10,06 kat, Türkiye toplamında ise 9,62 katlık bir artış yaşanmıştır (Tablo 7).

Tablo 7: Kamu Yatırım Harcamaları (cari fiyatlarla milyon TL) ve Payları (%)

Yıllar	Kayseri	İAB	Türkiye	İAB içindeki Payı (%)	Ülke içindeki Payı (%)
1990	67.751	2.121.631	24.937.997	3,19	0,27
1991	83.089	2.473.867	41.984.061	3,36	0,20
1992	171.786	4.286.400	68.563.500	4,01	0,25
1993	202.205	6.146.282	115.357.167	3,29	0,18
1994	290.941	12.365.474	168.132.097	2,35	0,17
1995	421.674	21.351.635	240.027.068	1,97	0,18

Kaynak: DPT, İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler, 1997.

Tablo-8'de 1997 yılında Kayseri'ye yapılan kamu yatırımlarının sektörel dağılımı verilmiştir. DPT kayıtlarına göre 1997 yılında Kayseri'ye ayrılan toplam kamu yatırım harcaması tutarı 7.782.678 milyon TL'dir. Bunun Türkiye toplamı içindeki payı %0,96, yani %1'in bile altındadır.

Tablo 8: 1997 Yılı İçin Kayseri'ye Ayrılan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

Sektörler	Yatırım Tutarı (milyon TL)	Türkiye Toplamı İçindeki Payları (%)
Tarım	565.000	0,99
İmalat	141.000	0,59
Enerji	100	0,08
Ulaştırma-Haberleşme	308.002	0,44
Eğitim	1.385.250	1,42
Sağlık	1.010.000	2,52
Diğer Kamu Hizmetleri	4.373.326	1,12
Toplam	7.782.678	0,96

Kaynak: DPT, Yatırımların İllere Göre Dağılımı, 1997 Yılı Yatırım Programı, Şubat 1997.

Bu tablo aracılığıyla, kamunun Kayseri'ye yaptığı yatırım harcamalarından tarım ve sanayinin ne kadar az pay aldığı rahatlıkla görülebilmektedir. Kayseri'de tarıma yapılan kamu yatırım harcamalarının Türkiye toplamı içindeki payı %0,99, imalat sanayine yapılan yatırımın payı %0,59, enerjiye yapılan harcamaların tutarı ise %0,08'dir. Görüldüğü gibi, Kayseri'ye yapılan kamu yatırımlarının Türkiye toplamı içindeki payları düşük olduğu gibi, bu harcamalardan üretken sektörlerin (tarım, sanayi gibi) aldıkları paylar da oldukça düşüktür. İle ayrılan kamu yatırımlarının büyük bir kısmı kamu binalarının yapım ve onarımı içindir. Oysa, Yamula Barajı gibi büyük bir projeye ayrılan paranın (100 milyon TL) bile ne kadar yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca, son yıllarda bir yandan il turizminin canlandırılmasından bahsedilmekte, diğer yandan bu amaçla ile hiç bir yatırım ödeneğinin ayrılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte madencilik ve konut

sektörleri için de yine hiç bir kamu yatırım ödeneğinin ayrılmadığı anlaşılmaktadır. Kayseri'ye yapılan kamu yatırımlarının nedenli yetersiz olduğunu görebilmek için, 1997 yılında diğer bazı illerin aldığı kamu yatırım tutarları ile bir karşılaştırma yapmak yararlı olacaktır.

Tablo 9'da görüldüğü gibi, içinde bulunduğumuz 1997 yılında Bursa Kayseri'den yaklaşık 5 kat, Adana 4, Antalya ve Şanlıurfa 3,5, Sivas ve Muğla 2,5 kat, Kocaeli, İçel ve Gaziantep 2 kata yakın, Eskişehir, Konya ve Samsun ise 1,5 kat daha fazla kamu yatırım ödeneği almıştır.

Tablo 9: 1997 Yılında Bazı İllere Ayrılan Kamu Yatırım Tutarları (milyon TL)

İller	Kamu Yatırım Tutarları
Bursa	38.312.273
Adana	30.254.352
Antalya	25.676.838
Şanlıurfa	25.581.292
Sivas	19.738.369
Muğla	19.282.296
Kocaeli	14.999.024
İçel	13.471.259
Gaziantep	13.327.701
Eskişehir	10.855.005
Konya	10.624.018
Samsun	9.004.377
Kayseri	7.782.678

Kaynak: DPT, Yatırımları İllere Göre Dağılımı, 1997 Yılı Yatırım Programı, 1997.

Bu durumun, Kayseri'nin yerel kamu yöneticileri ile ticaret, sanayi, esnaf ve diğer kesimlerin ileri gelenleri tarafından iyi değerlendirilmesi ve birlikte rasyonel bir strateji belirlemeleri gereği ortaya çıkmaktadır.

Kanaatimizce, Kayseri'nin nispi anlamda bu denli arka sıralarda yer almasının en önemli nedenlerinden birisi de yerel kamu ve özel kurum ve kuruluşların arasındaki koordinasyonun yeterince olmayışı, hatta çoğu defa birbiriyle kavgalı olmasıdır. Bu durumun bir an önce giderilerek hep birlikte el birliğiyle "Büyük Bir Sanayi ve Ticaret Merkezi Kayseri" için gayret gösterilmesi gerekmektedir. Kurumlar, siyasi ve kişisel kamplaşma yerleri olmayıp, hizmet yarışının yapıldığı yerler olmalıdır. Bu koordinasyonda Kayseri milletvekillerinin de bulunması ve gelişmeleri Ankara'dan takip etmeleri yararlı olacaktır.

Tablo 10'da 1991-1995 yılları arasında ile verilen özel sektör yatırım teşvikleri İAB ve Türkiye toplamları ile karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Bu verilere göre 1995 yılında Kayseri'ye toplam 91 adet yatırım teşvik belgesi verilmiştir. Bunların yatırım tutarı ise cari fiyatlarla 61,6 trilyondur. İle verilen belge adedi toplam İAB'ne verilenin %19'u, ülke toplamının da %1,8 'idir. Bu durum yatırım tutarı için sırasıyla %25,8 ve %2,7'dir. Aynı dönemde verilen belge sayısındaki artış Kayseri için %379 artarken, İAB için %111, Türkiye için de %179 olmuştur. Görüldüğü gibi Kayseri kamu yatırımlarından gerekli payı alamasa da özel sektör yatırımları için aldığı teşviklerdeki artış hızı hem İAB hem de Türkiye ortalamasından daha yüksektir.

Tablo 10: Özel Sektör Yatırım Teşvikleri (cari fiyatlarla milyon TL)

		Kayseri	İAB	Türkiye
1991	Belge Adedi	19	227	1.775
	Yatırım Tutarı	350.196	6.680.677	38.175.088
	İstihdam (Kişi)	1.685	13.019	163.504
1992	Belge Adedi	26	193	1.554
	Yatırım Tutarı	753.078	6.931.067	51.392.528
	İstihdam (Kişi)	1.527	20.030	116.025
1993	Belge Adedi	37	380	3.051
	Yatırım Tutarı	2.154.073	43.670.391	245.856.166
	İstihdam (Kişi)	2.554	30.904	197.917
1994	Belge Adedi	16,00	151,00	1394,00
	Yatırım Tutarı	2.055.238	20.791.670	214.031.636
	İstihdam (Kişi)	665	11.097	90.859
1995	Belge Adedi	91	480	4.955
	Yatırım Tutarı	61.414.479	238.025.471	2.285.693.104
	İstihdam (Kişi)	8.381	40.613	376.623

Kaynak: DPT, İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler, 1997.

4. ÇALIŞAN NÜFUSUN İKTİSADİ FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI

Nüfusun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımına bakıldığında, Kayseri'de nüfusun önemli bir kısmı (%45,3) tarım ve hayvancılıkla istigal etmektedir, ancak yine de bu oranın Türkiye ortalamasından (%53,7) epeyce düşük olduğu görülmektedir. Bir diğer önemli nokta, imalat sanayiinin payının Türkiye ortalamasından oldukça fazla olmasıdır (Kayseri'de %17,5, Türkiye ortalaması %11,9). Yine, inşaat sektörüyle, toplum hizmetlerinde çalışanlar bakımından Kayseri'nin yüzdesi Türkiye ortalamasından daha yüksektir.

Tablo 11: Çalışan Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı

İktisadi Faaliyet Kolu	İstihdam Hacmi	Sektörün Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)	
		Kayseri	Türkiye
Tarım ve hayvancılık	152.746	45,3	53,7
Madencilik ve taşocakçılığı	2.759	0,8	0,6
İmalat sanayii	59.085	17,5	11,9
Elektrik, gaz ve su	1.015	0,3	0,3
İnşaat	24.587	7,3	5,1
Toptan ve perak. Ticaret, lokanta ve otel.	25.478	7,5	7,9
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	10.384	3,1	3,3
Mali kurumlar, sigortalar, taşınmaz mallara ait işler ve yardımcı iş hiz..	5.329	1,6	2,3
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hiz.	54.050	16,0	14,3
İyi tanımlanmamış faaliyetler	2.091	0,6	0,6
Toplam	337.524	100	100

Kaynak: Gökçeşu, 1997.

5. SEKTÖRLERİN İLİN GSYİH'SI İÇİNDEKİ PAYLARI

Tablo 12'de sektörlerin, ilin GSYİH'sı içindeki paylarına bakıldığında, en büyük payın %26,9'luk payla ticarete ait olduğu, onu %17,7'lik payla sanayinin ve %13,9'luk payla ulaştırma ve haberleşmenin ve %11,8'lik payla da tarımın izlediği görülmektedir. Ancak, 1987-1994 yılları arasında tarım ve ticaret sektörleriyle, mali müesseselerin paylarında gözle görülür bir azalma olurken; sanayi, inşaat, ulaştırma ve haberleşme ile konut gelirlerinde az da olsa bir artış yaşanmıştır.

Tablo 12: Sektörlerin İlin GSYİH'sı İçindeki Payları (milyon TL ve % olarak)

Sektörler	1987	1990	1994
Tarım	133.140 14,6	129.380 14,0	120.905 11,8
Sanayi	156.007 17,1	159.026 17,2	181.547 17,7
İnşaat	83.920 9,2	73.669 8,0	97.251 9,5
Ticaret	261.494 28,6	250.177 27,0	275.821 26,9
Ulaştırma ve Haberleşme	109.563 12,0	125.341 13,5	142.435 13,9
Mali Müesseseler	15.521 1,7	15.804 1,7	14.002 1,4
Konut Gelirleri	42.454 4,6	44.981 4,9	50.317 4,9
Serbest Meslek ve Hizmetler	17.379 1,9	17.883 1,9	19.289 1,9
GSYİH	914. 972	926.315	1.025.782

Kaynak: DİE.

6. GELİR DAĞILIMI

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 1994 yılı için yaptırdığı "Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi" sonuçlarına göre, Kayseri'de gelir dağılımı Türkiye ortalamasından daha adaletsizdir. Zira, Kayseri'de nüfusun en zengin %20'sinin gelirden aldığı pay, nüfusun en fakir %20'sinin aldığı paydan 11,58 kat daha fazla iken, bu oran Türkiye genelinde 11,29'dur.

Tablo 13: Kayseri'de ve Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı (1994)

Gelir Grupları	Yıllık Kullanılabilir Gelirden Aldıkları Pay	
	KAYSERİ (%)	TÜRKİYE (%)
Birinci %20 (en fakir)	5,0	4,86
İkinci %20 (fakir)	7,9	8,63
Üçüncü %20 (orta)	11,2	12,61
Dördüncü %20 (zengin)	18,0	19,03
Beşinci %20 (en zengin)	57,9	54,88

Kaynak: DİE, 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, 1997.

Tablo 14'de ise, Kayseri'de ve Türkiye'de hanehalkının elde ettiği gelir türleri verilmiştir. Buradan çıkan sonuca göre, Kayseri'de maaş ve ücret geliriyle, imalat sanayii, inşaat, ticaret sektörlerindeki müteşebbis gelirleri ve karşılıksız gelir elde eden grupların gelirden aldıkları pay, Türkiye ortalamasından çok daha yüksektir. Buna karşılık, yevmiyelilerin, tarım ve hizmet kesimi müteşebbisleriyle, gayrimenkul ve menkul kıymet elde edenlerin gelirden aldıkları pay, Türkiye ortalamasından çok daha düşüktür.

Özellikle tarım, sanayi ve hizmetlerin milli gelirden aldıkları paya bakıldığında, Kayseri'de tarımsal gelirin ne denli düşük olduğu, buna karşılık sanayi ve ticarettten elde edilen gelirin de ne denli yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 14: Kayseri'de ve Türkiye'de Hanehalkının Elde Ettiği Gelir Türleri (1994)

Gelir Türleri	Gelirden Aldıkları Pay	
	Kayseri (%)	Türkiye (%)
Maaş ve Ücret	25,8	23,7
Yevmiye	4,2	4,6
Müteşebbis	47,9	42,4
Tarım	0,6	16,7
İmalat Sanayii	11,9	4,4
İnşaat	3,3	1,7
Ticaret	28,4	14,4
Hizmet	3,7	5,2
Gayrimenkul	7,8	11,6
Menkul Kıymet	1,3	7,7
Karşılıksız Gelir	13,0	10,0
Toplam	100	100

Kaynak: DIE, 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, 1997.

7. SONUÇ

Kayseri, nüfus bakımından İç Anadolu Bölgesi'nin üçüncü en büyük ilidir. Ayrıca, Türkiye'nin net göç alan illerinden birisidir. İlide özel okulların sayısının hızla artışı ve Erciyes Üniversitesi'nin gelişmesi, il merkezinin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesini hızlandırmaktadır.

İlin, ülke GSYİH'sı içindeki payı %1.19'dur ve bu bakımdan iller sıralamasındaki yeri 19'uncu sıraya karşılık gelmektedir. Kişi başına düşen gelir açısından ise, 1.986 dolar ile Türkiye ortalamasının (2.685 dolar) oldukça altındadır. Buna göre sıralamadaki yeri 38'dir. Gelir dağılımı ise, ülke ortalamasından daha da bozuktur.

İl merkezi, Ankara, İstanbul ve İzmir hariç, ülkenin en gelişmiş 10'uncu ilçesi sayılmaktadır. Ancak, çevre ilçelerin gelişmişlik düzeyi ile il merkezinin gelişmişlik düzeyi arasında büyük bir uçurum vardır. İl merkezi hızla gelişirken, ilçe ve köyler aynı gelişmeyi sağlayamamıştır. Yetkili kamu kurumlarının ve bazı özel sektör kuruluşlarının bu durumu dikkate alarak, altyapı ve diğer yatırımların yapılması hususunda daha dengeli hareket etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde, köylerimizde daha önce başlamış olan fakirleşmekte ve hatta boşalma eğilimi

giderek hız kazanacak ve ileride belki de telafisi mümkün olmayacak istikrarsızlıklara yol açacaktır.

İlin kamu yatırım harcamalarından aldığı pay oldukça düşüktür. Kayseri nin kişi başına aldığı kamu yatırım harcaması tutarı, hem İç Anadolu Bölgesi hem de Türkiye ortalamasından düşüktür. Kanaatimizce, burada ilin kamu ve özel sektör yetkililerine ve diğer tüm sivil kuruluşlara büyük bir görev düşmektedir. İlin yıllardır kamu tarafından neden bu kadar ihmal edildiğinin hesabı sorulmalı ve önümüzdeki yıllarda bunun telafisi yoluna gidilmelidir.

Bunu sağlayabilmek için de, İl Koordinasyon Kurulu'nun daha etkin bir şekilde işletilmesi ve kurum ve kuruluşlar arasındaki kısır çekişmelerin bir an önce sona erdirilmesi gerekmektedir. İlde örgütlenmiş gerek siyasi parti teşkilatları ve onların milletvekilleri, gerekse sosyal, kültürel ve ekonomik amaçlarla kurulan kuruluşlar, belediyeler ve bazı kamu kurumları arasında zaman zaman baş gösteren gereksiz ihtilaflar ve kavgalar, hem ilin potansiyelini heder etmekte hem de dışarıya karşı itibarını zedelemektedir. Bu haliyle devletten kimin ne talep edeceği belli olmamakta ve hatta planlı bir bölgesel kalkınma modeli gibi en önemli konular gözardı edilmektedir.

Çalışan nüfusun %45,3 gibi oldukça büyük bir kısmı tarımla uğraşmaktadır. Ancak, ikinci derece gelişmiş iller içerisinde sanayi istihdam oranının en yüksek olduğu il Kayseri'dir (%18,6). İktisadi sektörlerin ilin GSYİH'sından aldıkları paya bakıldığında; tarım ve hayvancılığın payı %11,8, sanayinin payı %17,7, inşaatın payı %9,5, ticaretin payı %26,9, kalanı da diğer sektörlerle aittir.

Burada il sanayi sektörünün özel sektör elinde son yıllarda hızlı bir gelişmeye sahne olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ancak, bu konuda da küçük tasarrufların bilinçsizce bir ölçüde doyuma ulaşmış ve geleceği olmayan alanlara harcandığı, bunun yerine modern çok ortaklı şirketleşme modellerine bir türlü geçilemediği görülmektedir. Bir de, yeni teşebbüslerin katma değeri daha yüksek ve yüksek teknoloji kullanan alanlara yönelmesi gereği vardır.

Görüldüğü gibi Türkiye ortalamasından düşük de olsa, il nüfusunun büyük bir kısmı tarımda çalışmaktadır. Bu bakımdan, tarım sektörüne de gereken önem verilmeli ve bu sektörde verimliliğin artırılmasına yönelik olarak gelişme imkanları araştırılmalı ve potansiyeller tespit edilmelidir. Bu amaçla, bitkisel tarımda ekonomik değeri azalan ürünler yerine ya tamamen ekonomik değeri daha yüksek yeni ürünler üretilmeli ya da aynı ürünlerin daha verimli türleri üretilmelidir. Gerek bitkisel tarımda gerekse hayvancılıkta, üretimi mümkün ve talebi yüksek yeni sektörlerle yönelinmelidir (seracılık, mantar yetiştiriciliği, arıcılık, balıkçılık, vs.). Ayrıca, ilin öteden beri büyük potansiyele sahip olduğu et ve et ürünleri ile süt ve süt ürünleri alanında hem tarım sektörünü hem de sanayi sektörünü yönlendirmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Aral, S., "Kayseri ilinin Ekonomik Gelişmesinde Hayvancılık Sektörünün Yeri ve Önemi", iç. **Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesi**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, ss. 47-81, 1997, Kayseri.

Bilginoğlu, M.A. (ed.), **Kayseri'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Gelişme Potansiyelleri**, KAYSİAD için hazırlanmış bir rapor, 1997, Kayseri.

Büyükkılıç, D., Arpacıoğlu, H. ve Artar, A., **İmalat Sanayiinde İller ve Bölgeler Düzeyinde Verimlilik ve Karşılaşma**, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1990, Ankara.

Capital Dergisi (değişik sayılar).

Devlet İstatistik Enstitüsü, **İl ve Bölge İstatistikleri 1994**.

Devlet İstatistik Enstitüsü, **1994 Yılı Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları**, 1997.

Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye Ekonomisi: İstatistik ve Yorumlar**, Eylül-Ekim 1996.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1991-1995**, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000**, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, **İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler**, (1993, 1995, 1997).

Devlet Planlama Teşkilatı, **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, 1997, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Yatırımların İllere Göre Dağılımı, 1997 Yılı Yatırım Programı**, 1997, Ankara.

Dinçer, M., "Kayseri'de Turizm ve Ekonomik Gelişmede Önemi", iç. **Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesi**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, ss.119-139, 1997, Kayseri.

Dönek, E., "Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesinde Sanayi Sektörünün Rolü", iç. **Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesi**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, ss.89-117, 1997, Kayseri.

Gökçesu, B.M., **Temel Ekonomik Göstergelerle Kayseri**, KTO Yayını, 1997, Kayseri.

Kayseri İl Tarım Müdürlüğü İstatistikleri.

Kayseri Valiliği, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, **İl Envanteri**.

Kayseri Valiliği, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, **2000'li Yıllara Girenken Kayseri**, 1997, Kayseri.

Kayseri Valiliği, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, **Kayseri İli 1996 Yılı Ekonomik ve Ticaret Durumu Hakkında Rapor**, 1997, Kayseri.

Köksal, İ., "Kayseri'nin Tarımsal Yapısı (Bitkisel Üretim) ve İlin Ekonomisindeki Önemi", iç. **Kayseri İlinin Ekonomik Gelişmesi**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, ss. 31-45, 1997, Kayseri.

Özcan, G.B., "Kayseri, Gaziantep ve Denizli'de Küçük İşletmelerin Karşılaştırmalı Analizi ve Yerel Ekonomiler", **Kayseri Ticaret Odası Dergisi**, Sayı: 4, ss. 29-34, 1995.

Şeftalici, H., **Yatırım Teşviklerinin Kayseri Sanayiine Etkisi**, Kayseri Sanayi Odası Yayını, 1994.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliđi, **Ekonomik Forum** (değişik sayılar).

Türkiye Kalkınma Bankası, **Kayseri Uygun Yatırım Alanları Araştırması**, 1996, Kayseri.